

An Analytical Study of Beliefs and Morale in Tao Tung See (Four Guardian Gods) Ritual in Muang Phrae District, Phrae Province

ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นทาวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่
จังหวัดแพร่

Received: Aug 13, 2025

Revised: Sep 8, 2025

Accepted: Sep 10, 2025

Wansin ChomChuen (วัลชิน ชมชื่น)*

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

PhraPalad Sakdithat Samvaro (พระปลัดศักดิ์ธัช สัมโร)

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Raweerose Sricompa (รวีโรจน์ ศรีคำภา)

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*Corresponding Author Email: wow_wow2499@hotmail.com

Abstract

The objective of this study aims to 1) study the history of Tao Tung See (four guardian gods) ritual; 2) explore beliefs and morals of Tao Tung See (four guardian gods) ritual; and 3) analyze beliefs and morals of Tao Tung See (four guardian gods) ritual in Mueang Phrae district, Phrae province. The documentary research method was used to collect additional data from 15 key informants through in-depth interviews during a field study.

The findings revealed that

1. Tao Tung See (four guardian gods) ritual is based on animistic belief intertwined with Buddhist history in terms of Lokapālas, the guardians who protect the world's four directions from harmful influences. This ritual reflects an integration of Buddhist, Brahmanic, and animistic beliefs to ensure protection, security, and auspiciousness for people living in Mueang Phrae district.
2. The beliefs in Tao Tung See ritual of people living in Mueang Phrae district involve inviting Lokapālas for sacredness, requesting auspicious blessings, and showing respect to Lokapālas to

invite divine protection. This ritual reflects Buddhist morals: Puññakiriyavatthu (bases of meritorious action), giving, ethical behavior, mental development, gratitude, and awareness of making merit.

3. Tao Tung See ritual is consistent with the following Buddhist principles: Four Kinds of Saddhā, focusing on the belief in karma and following moral principles for safety and auspiciousness; Tilakkhaṇa (the three marks of existence), placing the importance on understanding the truth of life and embracing impermanence; and the principles of merit and sin that encourage individuals to do good deeds: giving, observing precepts, and practicing meditation by avoiding malicious acts and adhering to Dharma in conducting ritual.

Keyword: belief; morals; Tao Tung See ritual

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ 2) เพื่อศึกษาความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากภาคสนามโดยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ของอำเภอเมืองแพร่เริ่มมาจากความเชื่อเรื่องผีผสมผสานกับประวัติของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องของท้าวจุลโลกบาลที่ปกป้องรักษาโลกมนุษย์ทั้งสี่ทิศให้พ้นจากสิ่งชั่วร้าย เป็นพิธีกรรมที่มีการผสมผสานความเชื่อทั้งพุทธ พราหมณ์ และผีเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความคุ้มครองความปลอดภัย และความเป็นสิริมงคลแก่ประชาชนในอำเภอเมืองแพร่

2. อำเภอเมืองแพร่มีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ที่ ได้แก่ การอัญเชิญท้าวจุลโลกบาลเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ การบอกกล่าวไปยังเพื่อขอพรให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การแสดงความเคารพต่อทิศทั้งสี่เพื่อให้ได้รับการปกป้อง และยังสะท้อนให้เห็นถึงคตินิยม ได้แก่ หลักบุญกิริยาวัตถุ ให้อทาน ศีล ภาวนา หลักกตัญญูกตเวที เห็นถึงความสำคัญของการทำบุญในพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าต่อจิตใจ

3. พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่มีความสัมพันธ์และความสอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักศรัทธา 4 มีความเชื่อเรื่องกรรมและการปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมเพื่อความปลอดภัยและเป็นสิริมงคล หลักไตรลักษณ์ ช่วยให้เข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิตและยอมรับความไม่แน่นอนของชีวิต หลักบุญ-บาป ส่งเสริมให้ทำความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ด้วยการหลีกเลี่ยง

การกระทำที่มีเจตนาที่ไม่ดี ด้วยการยึดหลักธรรมในการประกอบพิธี

คำสำคัญ: ความเชื่อ; คติธรรม; พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่

บทนำ

ล้านนาเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมาแต่อดีต มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มีตัวอักษร ภาษา และวรรณกรรมที่ใช้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมไว้ ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เรารู้ว่าคนล้านนามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการทำมาหากินอย่างไรในบริบทของธรรมชาติสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมในอดีต และตามความเชื่อของคนของล้านนาเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งล้วนมีเทพดาคอยปกป้องอยู่ ดังนั้นในการจะลงมือทำอะไร หรือในวันมงคลต่าง ๆ ย่อมมีการประกอบพิธีบวงสรวงเทพต่าง ๆ เป็นอันดับแรก เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต หรือที่เรียกว่า “พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่” (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, 2544 : 1) โดยท้าวทั้งสี่ (ตัวดั่งสี่) เป็นเทพดาตามความเชื่อของชาวล้านนาที่เชื่อว่ามีพื้นที่หนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบ้าน ที่นา ที่ทำมาหากิน จะมีเทพดาอารักษ์ 4 องค์ คอยดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ไว้ให้แคล้วคลาดจากสิ่งไม่ดี และภัยอันตราย ตามตำนาน ท้าวทั้งสี่ ก็คือ “ท้าวจตุโลกบาล” เทพดาที่คอยอารักษ์ชาวพระสุเมรุทั้งสี่ทิศบนสรวงสวรรค์ ทำหน้าที่รักษาชาวพระสุเมรุจากอันตราย อำนวยความสุขสงบให้กับเทพดาที่อยู่ภายในเขา เปรียบได้กับการเป็นเทพดาปกป้องรักษากันของผู้อยู่อาศัยนั่นเอง การบูชาท้าวทั้งสี่หรือการขึ้นท้าวทั้งสี่ และมีความเชื่อว่าเป็นการเชิญท้าวทั้งสี่เสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อมาปกป้องรักษาคคนในบ้าน สิ่งของสำคัญที่ต้องจัดเตรียมในการบูชาท้าวทั้งสี่ประกอบด้วย “หอบประสาทเสาดเดียว” คือ เสาดไม้สูงประมาณหนึ่งเมตรกว่า ๆ ติไม้ไขว้เป็นกากบาท 4 ทิศ และยอดด้านบนอีก 1 ทิศ ปลายไม้ติดแผ่นไม้เพื่อใช้เป็นที่ยาว “สะตวง” มีทั้งหมด 6 อัน ด้านในสะตวงบรรจุเครื่องสักการะ ประกอบด้วย เมี่ยง หมาก บุหรี่ อาหารคาวหวาน เช่น ข้าวเหนียว ขนมดอกไม้มุมของสะตวงปัก “ตุ่งซ่อ” (ธงสามเหลี่ยม) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการบูชา โดยมีทั้งหมด 6 สี ได้แก่ ตุ่งสีเขียว บูชาพระอินทร์ วางไว้ยอดบนสุดของสะตวง ตุ่งสีแดง วางไว้ทิศใต้ ตุ่งสีฟ้า วางไว้ทิศตะวันออก ตุ่งสีดำ วางไว้ทิศตะวันตก ตุ่งสีเทา วางไว้ทิศเหนือ และตุ่งสีขาว บูชาพระแม่ธรณี วางโคนเสาดบนพื้นดินด้านล่าง หลังจากเตรียมเครื่องสักการะเรียบร้อยแล้ว พ่ออาจารย์ หรือพ่อหนาน หรือผู้ประกอบพิธี ประจำหมู่บ้าน (ที่ได้รับเชิญมา) ก็จะเริ่มพิธีโดยการนำกระทงไปวางจากนั้นทำพิธีท่องบทสวดบูชาเทพดา บูชาพระแม่ธรณีแลท้าวทั้งสี่ เป็นการอัญเชิญท่านลงมา พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ จึงเป็นพิธีที่ชาวพุทธในภาคเหนือต่างได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวพุทธมาตลอด และเป็นพิธีที่จะขาดไม่ได้ เมื่อจะกระทำงานมงคลในบ้านเรือน หมู่บ้าน สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการอัญเชิญท้าวทั้งสี่ ให้มาช่วยปกป้องรักษา (ภูเดช แสนสา, 2555 : 143)

ซึ่งพื้นที่ของอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีประชากรมากกว่า 100,000 คน พื้นที่ 20 ตำบล แบ่งเป็น 18 ชุมชน และ 166 หมู่บ้าน (ข้อมูลทั่วไปจังหวัดแพร่, 2568, ออนไลน์) จึงมีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมประเพณี ชาวเมืองแพร่มีความเชื่อในพุทธศาสนาชาวบ้าน คือ การประสานความแตกต่างทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบของระบบความเชื่อโดยทั่วไปในสังคมไทย ซึ่งความเชื่อในการนับถือผีต่าง ๆ เหมือนชุมชนทั่วไปในทางภาคเหนือ ซึ่งความเชื่อในเรื่องผีนี้ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกมั่นคงในชีวิตหากชาวบ้านปฏิบัติตามจารีตที่รับสืบทอดต่อมาได้ถูกต้อง ไม่ลบหลู่หรือกระทำการใดที่จะแสดงถึงการไม่ยอมรับความเชื่อเหล่านี้ในสังคมของตน ความเชื่อเรื่องผียังสัมพันธ์กับระบบนิเวศในท้องถิ่นแต่ละแห่งที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ในรูปแบบของการดูแลรักษาและการปกป้องสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านยกให้ดูแลอันเป็น “อำนาจ” ในการควบคุมจัดการของมนุษย์ผ่าน “ผี” หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ที่มีพลังสำคัญในการคุมคนในท้องถิ่นไม่ให้ละเมิดกฎเกณฑ์กติกาที่สังคมได้ร่วมกันสร้างไว้ เป็นการป้องกันหรือปราบผู้ที่ต้องการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นในสังคมเดียวกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2551 : 167) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏใน พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีประเด็นในการศึกษา คือ ศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ และวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
3. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาของตนในแต่ละศาสนาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมากลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี ซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันมีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มักจะอ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือ

และปฏิบัติสืบทอดกันมา (คมเนตร เชษฐพัฒน์พานิช, 2540 : 36) พิธีกรรม คือ พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา พิธีกรรมมีคุณสมบัติสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1. เน้นเรื่องจิตใจ 2. เน้นเรื่องสัญลักษณ์ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2559 : 16) โดยพิธีกรรมต่าง ๆ สามารถแยกประเภทออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ 1. พิธีที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีขอขมา พิธีบายศรี พิธีศพ พิธีเลี้ยงผี ฯลฯ 2. พิธีเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ การทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน ฯลฯ นอกจากนี้พิธีกรรมที่จัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้ว ยังสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ อีก 10 ประเภท คือ 1. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำวัน 2. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นครั้งคราว 3. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการชำระล้างบาป 4. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยง 5. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว 6. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเบิกปฐมฤกษ์ 7. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี 8. พิธีกรรมเฉพาะบุคคล 9. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอ้อนวอนพระเจ้า 10. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการพลีสุกกรรมหรือการบูชาครู และเมื่อพิจารณาวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแล้วจะเห็นว่าความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีจะมีความสัมพันธ์กัน และช่วยถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมยุคนั้น ๆ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552: 9-10)

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อ คือ ความรู้สึกที่คล้อยตามหรือเห็นด้วย หรือเห็นเป็นจริงเช่นนั้นด้วยความเชื่อของมนุษย์ส่วนมากเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้หรือไม่สามารถค้นพบคำตอบในสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ ทำให้เกิดความหวาดกลัวธรรมชาติพยายามสร้างจินตนาการเพื่อจะได้นำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความเชื่อ นั้น ๆ โดยความเชื่อเหล่านั้นได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลาน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552: 5) ความเชื่อ เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจความนึกคิดของมนุษย์โดยทั่วไป และสัมพันธ์ต่อพฤติกรรม ที่จะแสดงออกมาแบ่งออกเป็น (1) ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (2) ความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ (3) ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (4) ความเชื่อเรื่องผีสิง (พระครูอุทัย กิจจารักษ์ และพระครูใบฎีกาสุวินท์ สุวิชาโน, 2562: 279-282) โดยชาวพุทธในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีความเชื่อและแนวปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำให้กลัวบาป ไม่กล้าทำชั่ว และมีกำลังใจในการทำความดี เช่น การรักษาศีลทำให้เกิดเป็นผู้มีกายงามและการไม่รักษาศีลย่อมตกนรกหรือเกิดเป็นผู้ต่ำทราม เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดที่มีความเชื่อว่าการตายไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต แต่นำไปสู่การเกิดใหม่ในภพภูมิตามกรรมของบุคคล ดังที่ไตรภูมิพระร่วง กล่าวว่าความสุขในนิพพานนั้นหาที่เปรียบไม่ได้ เหนือกว่าสมบัติใดใดในโลกมนุษย์ ในเทวโลกและในพรหมโลก และความเชื่อเรื่องบุญญาบารมีอันเกิดจากการสั่งสมบุญ ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน

การละเว้นบาปอกุศลและทำความดี หากทำผิดทำนองคลองธรรม บุญบารมีก็เสื่อมสูญเกิดฝนฟ้าวิปริต เพราะบุญบารมีเป็นสิ่งที่ต้องสั่งสมอยู่เสมอ เกิดได้เสื่อมได้ชาวพุทธจึงพร้อมที่จะยอมรับความเปลี่ยนแปลงและไม่แน่นอนของชีวิต (ภัทรพร สิริกาญจน, 2553 : 30-34)

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคติชนวิทยา

คติชน หมายถึง วิธีชีวิตของกลุ่มชนซึ่งมีลักษณะแนวทางดำเนินชีวิตตามความคิด ความเชื่อ ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นของตนเองซึ่งได้พัฒนามา ดำรงอยู่และสืบทอดไปยังชนรุ่นหลัง อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการสร้างวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ (กิ่งแก้ว เพ็ชรราช, 2554 : 4) คติชนวิทยา คือ การศึกษาสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาแต่บรรพบุรุษในรูปของนิทาน บทเพลงสถาปัตยกรรม ทัศนกรรม การแต่งกาย อาหารการกิน ตลอดจนอากัปกริยาของกลุ่มชน โดยไม่ปรากฏผู้คิดค้นหรือผู้แต่ง แต่ปัจจุบันอาจใช้ภาษาเขียนเป็นเครื่องมือบันทึกหรือถ่ายทอดก็ได้แต่ต้องมีลักษณะ (1) เป็นสิ่งที่สืบทอดต่อกันมาโดยทางวาจาจดจำและปฏิบัติสืบตีสืบต่อ ๆ กันมา (2) ไม่ทราบต้นคิด เพียงแต่อ้างกันมาว่า คนเก่าแก่เล่าหรือกระทำกันมาอย่างนั้น (3) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่รับช่วงกันมาหลายชั่วอายุคน (4) เป็นเครื่องชี้วัดวิถีทางการดำเนินชีวิตและค่านิยมของกลุ่มชน และ (5) เป็นสมบัติของคนส่วนใหญ่ในกลุ่มชนนั้น ๆ (สุรีย์ หาญคำ, 2546 : 64) คติชนวิทยามีหน้าที่ศึกษาคุณค่า บทบาท และอิทธิพลต่อชีวิตและสังคมมนุษย์เป็นคติที่กำกับ ปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของการดำเนินชีวิต คติชนจึงมีคุณค่าต่อสังคมมากมาย ดังนี้

1. คติชนทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็ง
2. คติชนวิทยาให้ความบันเทิงใจแก่สังคม
3. คติชนวิทยา เป็นเครื่องมือให้การศึกษาอบรมคนสังคมโดยเฉพาะในสังคมและในสมัยที่ระบบโรงเรียนยังไม่แพร่หลาย
4. คติชนวิทยาเป็นเครื่องมือควบคุม รักษาแบบแผนของสังคม (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2536: 32-42)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ (1) การศึกษาสาระสำคัญเกี่ยวกับพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้มุ่งเน้นเพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญ โดยทำการศึกษาเอกสาร บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่อมวลชนบนแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง และเป็นข้อมูลเฉพาะจำเป็นเกี่ยวกับเรื่องพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ใน

อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ (2) การศึกษาจากภาคสนาม เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคล และลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นที่เพื่อนำมาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

2. กลุ่มเป้าหมายที่ผู้ให้ข้อมูลหลัก มีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัย จำนวน 15 รูป/คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (สุวิมล ติรกานันท์, 2555 : 170) โดยผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับนำมาใช้ในกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก อันมีหลักเกณฑ์ประการสำคัญในการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ จำนวน 3 รูป 2) กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่ทำหน้าที่เป็นคนทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ จำนวน 5 คน 3) กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นประชาชนที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ จำนวน 7 คน

3. เครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (สุวิมล ติรกานันท์, 2555 : 194) โดยมีขั้นตอนการสร้าง และการตรวจสอบเครื่องมือ คือ (1) ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่จากหนังสือ เอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย (3) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา (4) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ (5) ผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือ (6) ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไข (7) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในส่วนของการวิจัยเรื่องนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยการจดบันทึก และบันทึกเสียง มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล (1) รวบรวมเอกสารจากเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัย เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ (2) ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เพื่อขอความร่วมมือไปยังกลุ่มตัวอย่างทั้ง 15 รูป/คน เพื่อขอเข้าเก็บข้อมูล จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีการจดบันทึกและบันทึกเสียงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (3) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ถอดบทสัมภาษณ์จากการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ผลของการวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ที่มีความสอดคล้องและความสัมพันธ์กับหลักพระพุทธศาสนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเรื่องนี้มีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล (1) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารตำราบทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย แล้วจึงนำเสนอผลการวิจัยเป็นเชิงพรรณนา (2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์โดยพิจารณาประเด็นหลักที่

สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีและเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และอธิบายเป็นความเรียงเชิงพรรณนา นำเสนอผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร่” นักวิจัยจึงนำเสนอผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่เริ่มมาจากความเชื่อเรื่องผีผสมผสานกับพระพุทธศาสนาเรื่องท้าวจุลโลกบาล ได้แก่ (1) ท้าวธตรฐ (ดูแลทิศตะวันออก) (2) ท้าววิรุฬหก (ดูแลทิศตะวันตก) (3) ท้าววิรูปักษ์ (ดูแลทิศใต้) (4) ท้าวเวสสุวัณ (ดูแลทิศเหนือ) โดยประชาชนอำเภอมืองแพร์ในอดีตมีความเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่ส่งผลไม่ดีต่อตนเอง ต้องการความคุ้มครองให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย ความปลอดภัยภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต แต่ด้วยมีความรู้ความเข้าใจในประวัติของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความเชื่อในอำนาจของท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ที่คอยคุ้มครองโลกมนุษย์ทั้งสี่ทิศจากสิ่งชั่วร้าย และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงได้เกิดพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับพิธีกรรมของพราหมณ์ได้อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดาที่มีอำนาจมากมาคอยปกป้องรักษา ปกป้องอันตรายจากสิ่งชั่วร้าย และเพิ่มความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของประชาชนอำเภอมืองแพร์ จนเป็นพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ที่นิยมทำกันในงานบุญต่าง ๆ เช่น การขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญสืบชาติ การบวชพระ เป็นต้น เป็นการแสดงความเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการแสดงความกตัญญูต่องานบุญกุศลที่มอบรับบุญ มีการเตรียมเครื่องบูชาเพื่อแสดงความเคารพนับถือต่อท้าวจุลโลกบาล และมีการกรวดน้ำเพื่อให้แม่พระธรณีรับรู้และเป็นสักขีพยานเกี่ยวกับการทำบุญนั้น ๆ โดยพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอมืองแพร์ที่มีรากฐานความเชื่อเกี่ยวกับผีและเพื่อให้ปลอดภัยจึงทำพิธีอัญเชิญท้าวจุลโลกบาลมาป้องกันสิ่งที่ไม่ดีและเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตามความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของท้าวจุลโลกบาล จึงเกิดพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ขึ้นทุกครั้งที่มีการจัดงานเกี่ยวกับการทำบุญต่าง ๆ

คติความเชื่อของอำเภอมืองแพร์เกี่ยวกับการเริ่มต้นสิ่งใหม่ ๆ การเริ่มต้นชีวิตใหม่จะมีการจัดพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับหน้าที่ของท้าวจุลโลกบาลที่ดูแลความปลอดภัยแก่โลกมนุษย์ทั้งสี่ทิศด้วยการแสดงความเคารพด้วยการนำสิ่งของต่าง ๆ ที่มีความเชื่อพื้นบ้านอันเป็นตัวแทนของการแสดงความเคารพ ด้วยการเตรียมเครื่องบูชาต่าง ๆ ประกอบด้วย ขนม ของดาว-หวาน บุหรี่ หมากพลู เมี่ยง กล้วย-อ้อย ช่อตุง อย่างละ 4 มีรูปเทียนนำสิ่งของต่าง ๆ มาวางใส่ในสวดวงที่ทำจากหยวกกล้วยเป็นทรงสี่เหลี่ยมมีกว้างด้านละ 1 คืบ และนำสวดวงนั้นไปวางไว้บนเสาไม้ที่เตรียมไว้ที่สมมติว่าเป็นปราสาทของเทวดา โดยสวดวงกล้านั้นมี

ฉัตร 1 ใบ นำไปวางไว้บนแท่นทางตะวันออกเฉียงเหนือของสถานที่การจัดงานนั้น ๆ และเมื่อเตรียมสถานที่ เสาไม้ เครื่องบูชาเรียบร้อยแล้ว ได้เวลาตามฤกษ์ที่กำหนดพออาจารย์จะเริ่มกล่าวคำอัญเชิญ เทวดา กล่าวคำขอโอกาส และกล่าวคำสวดบูชาทั้งสี่ทิศ เมื่อสิ้นทุกขั้นตอนแล้ว พออาจารย์จะนำกรวดน้ำ เพื่อให้แม่พระธรณีรับรู้และเป็นสักขีพยานเกี่ยวกับการทำบุญนั้น ๆ เพราะด้วยความเชื่อที่ว่า เวลาทำบุญหรือจัดงานประเพณีต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะจัดพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่เป็นประจำ โดยเชื่อว่าหากบ้านเมืองมีภัยหรือเกิดโรคระบาด ภูตผีอาละวาด การขึ้นท้าวจะช่วยคลี่คลายเคราะห์ร้ายคืนความสงบสุขสู่ชุมชนอีกครั้ง และยังช่วยสร้างจิตสำนึกในการเคารพธรรมชาติ การมีสติในยามเผชิญกับปัญหา และการประพฤติปฏิบัติดีในสังคม เป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมคุณค่าทางจริยธรรม ศีลธรรม และความสามัคคีในชุมชนให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ประชาชนมีความเชื่อว่า ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 องค์ เป็นผู้ที่ช่วยปกป้องโลกและมนุษย์จากภัยอันตรายต่าง ๆ และส่งเสริมความเจริญในทุกด้านของชีวิต โดยมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบูชาท้าวจตุโลกบาล เช่น การบูชาในงานเทศกาลต่าง ๆ การขอพรจากท้าวจตุโลกบาลเพื่อป้องกันอันตราย จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน ทำให้ทราบถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ดังนี้

1. ความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่มีความสำคัญสำหรับประชาชนอำเภอเมืองแพร่ และมีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของอำเภอเมืองแพร่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ของท้าวจตุโลกบาลที่ประจำอยู่ที่ทิศทั้งสี่ ทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาโลกมนุษย์ และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างสงบสุข ตามความเชื่อของอำเภอเมืองแพร่เมื่อเวลาถึงงานบุญหรือการทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ เช่น งานสืบชาติา ขึ้นบ้านใหม่ งานบวชพระ เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ของงานจะมีพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ เพื่อบอกกล่าวและอัญเชิญท้าวจตุโลกบาลที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาคุ้มครองปกป้องรักษางานบุญต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจที่แสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รับรู้ถึงความตั้งใจจริงในการจัดงานบุญ รวมไปถึงผู้ประกอบพิธี (พออาจารย์) เจ้าภาพงานต่าง ๆ มีความประพฤติที่ดี มีความสุจริตทางกาย วาจา ใจ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ยิ่งมีเพิ่มขึ้นมากตามไปด้วย ส่งผลให้บ้านเรือนปลอดภัยจากภัยร้าย ภูตผี และพลังงานไม่ดี และก่อให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้ที่อยู่อาศัยอย่างแท้จริง

2. ความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล อำเภอเมืองแพร่มีความเชื่อเรื่องความเป็นสิริมงคลที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และยังให้ความสำคัญโดยเฉพาะในเวลาก่อประกอบพิธีมงคลต่าง ๆ ที่ต้องทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่อัญเชิญท้าวจตุโลกบาล ที่เป็นพิธีกรรมทำขึ้นก่อนเริ่มงานมงคล เป็นการบอกกล่าวไปยังท้าวจตุโลกบาลเพื่อขอพรจากท้าวทั้งสี่พระอินทร์ และพระแม่ธรณี ให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น ปราศจากอุปสรรค และเกิดความเจริญรุ่งเรือง โดยในขณะประกอบพิธีผู้เข้าร่วมจะมีการตั้งจิตให้สงบ สวรรคต วาจา ใจ ซึ่งตรงตามหลักพระพุทธศาสนาเรื่องความมงคลทางจิตใจ อันส่งผลให้เกิดอายุยืน สุขภาพดี ความผ่องใส ความเจริญในชีวิต และยังแสดงถึง

ความกตัญญู ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการยึดมั่นในศีลธรรม ส่งผลให้พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่มีความผูกพันกับประชาชนในเมืองแพร่ในวิถีชีวิต ความดีงาม และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข

3. ความเชื่อด้านการปกป้องคุ้มครอง อำเภอมืองแพร่มีความเชื่อเกี่ยวกับการได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และด้วยบทบาทหน้าที่ของท้าวจตุโลกบาลในพระพุทธศาสนาที่มีคอยตรวจสอบดูแลโลกมนุษย์ป้องกันอันตรายจากภูติผีปีศาจ เวลาที่จัดงานประเพณีต่าง ๆ จะทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ขึ้นเพื่ออัญเชิญท้าวจตุโลกบาลให้มาคุ้มครองดูแลป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้น ถือเป็น การแสดงความเคารพต่อท้าวทั้งสี่ และบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถึงการประกอบบุญกุศล โดยหลักพระพุทธศาสนา การจะได้รับการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ต้องเริ่มต้นจากตนเอง ด้วยการรักษาศีล ทำจิตให้สงบ มีเจตนาอันบริสุทธิ์ เพราะพุทธศาสนาเน้นเรื่องกรรม คือ การกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจหากบุคคลประกอบกรรมดี มีเจตนาสุจริต ย่อมได้รับผลดี เป็นการเสริมสร้างคุณธรรมมีความมั่นคงในศีลธรรม ซึ่งยิ่งส่งผลให้พิธีมีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น

พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ของชาวอำเภอมืองแพร่ เป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานมาจากคติความเชื่อพื้นบ้านที่ผสมผสานกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ การปกป้องคุ้มครอง และการเสริมสิริมงคลให้แก่ชีวิตของผู้คนในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน สะท้อนให้เห็นถึงคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ดังนี้

1. หลักบุญกิริยาวัตถุ คติธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ โดยเฉพาะหลักบุญกิริยาวัตถุ ด้วยการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา ที่เป็นแนวทางปฏิบัติของท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และหากใครปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามทางนี้ จะได้ไปเกิดเป็นเทวดาเหมือนท้าวทั้งสี่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา และด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประชาชนในอำเภอมืองแพร่ได้ประยุกต์เอาคติธรรมจากพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนเกิดพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ความเชื่อในคติธรรมนี้จึงกลายเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนทำบุญมากขึ้น ไม่ว่าจะทำเพื่อความเป็นสิริมงคลให้ตัวเอง หรือทำเพื่ออุทิศให้คนที่ล่วงลับไปแล้ว และการแสดงออกในการปฏิบัติตามบุญกิริยาวัตถุทั้งการให้อย่างมีศรัทธา การรักษาศีลอย่างตั้งมั่น และการภาวนาอย่างบริสุทธิ์ใจเป็นคติธรรมที่หล่อเลี้ยงหัวใจผู้คน และเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

2. หลักกตัญญูทเวที พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่มีคุณธรรมพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติตนที่มีต่อตัวของบุคคล สถานที่ ธรรมชาติที่ได้หลอมรวมออกมาเป็นพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ เป็นการแสดงความขอบคุณต่อผู้มีพระคุณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย และยังมีความสัมพันธ์กันระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาที่มีตัวอย่างมาจากการบำเพ็ญตนก่อนที่ มาเป็นท้าวจตุโลกบาล และการมีความเคารพต่อพระรัตนตรัยของท้าวจตุโลกบาล และพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ยังเป็นการแสดงความกตัญญูทเวทีต่อรากฐานความเป็นวัฒนธรรมประเพณีของอำเภอมืองแพร่ที่เห็นถึง

ความสำคัญของการทำบุญในพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าต่อจิตใจและศีลธรรมที่แฝงอยู่ภายในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ การแสดงออกถึงความเคารพและความกตัญญูด้วยการประกอบพิธีกรรมขึ้นท้าวทั้งสี่ในงานมงคลหรืองานบุญต่าง ๆ ไม่ได้มีเพียงแต่มีเป้าหมายเพื่อความเป็นสิริมงคลและป้องกันภัย แต่ยังเป็นการถวายเป็นพุทธบูชาอีกทางหนึ่งด้วย

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่หรือการบูชาท้าวจุลโลกบาลที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องผี เป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่ประชาชนในอำเภอเมืองแพร่ให้การนับถือโดยพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ไม่เป็นเพียงพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อนั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของประชาชนม ความเป็นอัตลักษณ์ของเมืองแพร่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เพื่อหาความสัมพันธ์และความสอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. หลักศรัทธา 4 พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่สะท้อนถึงความเชื่อพื้นบ้านที่ผสมผสานกับหลักพระพุทธศาสนา ที่แสดงความเคารพด้วยการปฏิบัติดีจนเกิดเป็นความศักดิ์สิทธิ์ ได้รับการคุ้มครอง และมีความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตมีความสอดคล้องกับหลักศรัทธา 4 ในพระพุทธศาสนา คือ (1) กัมมสัทธา การทำความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาจะนำมาซึ่งผลดีและความคุ้มครอง (2) วิปากสัทธา การดำรงชีวิตในกรอบคุณธรรมจะส่งผลให้มีความปลอดภัย ความเจริญรุ่งเรือง (3) กัมมัสสกตสัทธา การหลีกเลี่ยงความชั่วและสร้างความดีเป็นวิถีแห่งการสั่งสมบุญเพื่อชีวิตที่ดีและปลอดภัย (4) ตถาคตโพธิสัทธา การยึดหลักคำสอนและปฏิบัติตามทางธรรมจึงนำพาสู่ความสงบและสิริมงคล

2. หลักไตรลักษณ์ พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ของอำเภอเมืองแพร่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ ความคุ้มครองให้ปลอดภัย ความเป็นสิริมงคล และมีคตินิยมแฝงอยู่ด้วยการทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และความกตัญญูต่อบุคคลของโลก เป็นความเชื่อที่ให้เข้าใจถึงกฎของธรรมชาติตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง เข้าใจว่าชีวิตมีความไม่แน่นอนด้วยการเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงนั้น ทุกข์ การพัฒนาจิตใจให้สามารถรับมือกับความทุกข์นั้นด้วยการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ และอนัตตา ยอมรับในธรรมชาติว่าไม่สามารถควบคุมความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นได้ และเข้าใจว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นได้และหยุดได้ด้วยตัวของมันเอง คือ ความไม่ใช่ตัวตน

3. หลักบุญ-บาป พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ของอำเภอเมืองแพร่เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานความเชื่อพื้นบ้านกับหลักพระพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็นการกระทำที่เรียกว่า บุญและบาป ที่มีมาจากการประพจน์ด้วย (1) กุศลกรรม ที่เป็นการกระทำที่ดีทั้งทางกาย วาจา ใจ ด้วยแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความกตัญญูต่อบุคคลต่อพระพุทธศาสนาด้วยการให้ทาน ศีล ภาวนา และ (2) อกุศลกรรม เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ ด้วยความมกมาย การอวดอ้าง และการเบียดเบียนชีวิตอื่น ดังนั้น การทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ต้องมีสติ และเจตนาที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” นักวิจัยจึงนำผลการศึกษามาทบทวน ดังต่อไปนี้

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า โดยประชาชนอำเภอเมืองแพร่ในอดีตมีความเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่ส่งผลไม่ดีต่อตนเอง ต้องการความคุ้มครองให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย ความปลอดภัยภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต แต่ด้วยมีความรู้ความเข้าใจในประวัติของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความเชื่อในอำนาจของท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ที่คอยคุ้มครองโลกมนุษย์ทั้งสี่ทิศจากสิ่งชั่วร้าย และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงได้เกิดพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับพิธีกรรมของพราหมณ์ได้อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดาที่มีอำนาจมากมาคอยปกป้องรักษา ปกป้องอันตรายจากสิ่งชั่วร้าย และเพิ่มความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของประชาชนอำเภอเมือง จนเป็นพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ที่นิยมทำกันในงานบุญต่าง ๆ เช่น การขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญสืบชาติ การบวชพระ เป็นต้น มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของท้าวจุลโลกบาลที่มีต่อสังคมพระพุทธศาสนาล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า ชาวล้านนายังมีความเชื่อเกี่ยวกับท้าวจุลโลกบาลว่าเป็นเทวดาผู้คุ้มครองทิศทั้ง 4 มีหน้าที่คอยดูแลความเป็นไปในโลกมนุษย์ และคุ้มครองพระพุทธศาสนาเมื่อใดก็ตามที่มีการทำบุญหรือจัดงานประเพณี ชาวล้านนาต้องเชิญท้าวจุลโลกบาลให้มาร่วมอนุโมทนาบุญจากความเชื่อนี้ทำให้เกิดเป็นรูปแบบพิธีกรรมขึ้นท้าวจุลโลกบาลในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ในประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีปอยหลวง ประเพณีแหกนาขวัญ ประเพณีสืบชะตาเมือง หรืองานมงคลอื่น ๆ จะมีการขึ้นท้าวจุลโลกบาลก่อนเริ่มงานเพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ท้าวจุลโลกบาลถึงการทำบุญ และให้ท่านช่วยรักษาดูแลความเป็นไปในงาน ไม่ให้มีปัญหาอุปสรรค อันเกิดจากบิรเวรท่านหรือจากธรรมชาติ ดังนั้น ความเชื่อในเรื่องท้าวจุลโลกบาลมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและประเพณีของชาวล้านนามาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน (จอมพนสมหวัง และ พระสุกฤษฎี ปิยสีโล (ทะรินทร์), 2561)

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ได้แก่ (1) ความศักดิ์สิทธิ์ สร้างความมั่นคงทางจิตใจที่แสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (2) ความเป็นสิริมงคล เป็นการบอกกล่าวไปยังท้าวจุลโลกบาลเพื่อขอพรจากท้าวทั้งสี่พระอินทร์ และพระแม่ธรณีให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น (3) ความคุ้มครอง เป็นการแสดงความเคารพต่อทิศทั้งสี่และบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถึงการประกอบบุญกุศล ให้ได้รับการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ และยังสะท้อนให้เห็นถึงคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ได้แก่ (1) หลักบุญกิริยาวัตถุ เป็นแนวทางปฏิบัติของท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาด้วยการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา (2) หลักกตัญญูกตเวที การมีความเคารพต่อพระรัตนตรัยของท้าวจุลโลกบาล แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าต่อจิตใจและศีลธรรมที่แฝงอยู่ภายในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “คติและความเชื่อการขึ้น

ท้าวทั้ง 4 ของประชาชนในชุมชนห้วยม้า” ผลการวิจัยพบว่า คติความเชื่อการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ของประชาชนในชุมชนห้วยม้า อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีทั้งหมด 4 ด้าน คือ 1) คติความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ เป็นพิธีที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในด้านการช่วยปกป้องรักษาพื้นที่ในบ้าน รวมถึงผู้ที่อาศัยให้มีความปลอดภัย ช่วยคุ้มครองทั้งในด้านสมาชิกในครอบครัว ทรัพย์สิน และช่วยดลบันดาลให้มีแต่ความสุข 2) คติความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล ก่อนที่กระทำการมงคลใด ๆ ตามคติความเชื่อของประชาชนในชุมชนห้วยม้านั้น จะมีการขึ้นท้าวทั้ง 4 เป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการบอกกล่าวท้าวทั้ง 4 หรือเทวดาประจำบ้านเสียก่อน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการประกอบกิจการงานที่กำลังจะเกิดขึ้น 3) คติความเชื่อด้านการป้องกันภัยอันตราย เทวดาทั้ง 4 ผู้ทำหน้าที่ปกป้องรักษาทั้ง 4 เป็นเทพดาที่มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากอันตรายหรืออุบัติเหตุที่ปีศาจที่จะเข้ามาทำอันตรายบุคคลภายในบ้านได้ 4) คติความเชื่อด้านความกตัญญู เป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อเทวดาอารักษ์ ในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองบ้านเรือนให้เกิดสันติสุข (อภิชา สุขจีน และพระอนุสรณ์ เรืองปัญญารัตน์, 2567)

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ความเชื่อและคติธรรมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีความสัมพันธ์ และความสอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา (1) หลักศรัทธา 4 ได้แก่ กัมมัลหิตา การทำบุญกิริยาวัตถุ วิปากัลหิตา การดำรงชีวิตในกรอบคุณธรรม กัมมัลสกลลหิตา การสั่งสมบุญเพื่อชีวิตที่ดีและปลอดภัย ตถาคตโพธิสัทธา การยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (2) หลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง การเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง ทุกขัง การทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ และอนัตตา มีความเข้าใจว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นได้และหยุดได้ด้วยตัวของมันเอง (3) หลักบุญ-บาป ได้แก่ กุศลกรรม มีความสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ อกุศลกรรม การกระทำด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ด้วยความมกมาย การอวดอ้าง และการเบียดเบียนชีวิตอื่น มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาคำสอนในพิธีกรรมมะฆัดกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ ที่สัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมมะฆัดกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมร มีคติความเชื่อในอำนาจดวงวิญญาณ และการให้คุณและโทษ องค์รวมของพิธีกรรมจะมีรูปแบบขั้นตอนจะมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาวไทยเขมร มีการรักษาสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น พิธีกรรมมีบทบาทต่อการบำบัดรักษาผู้เจ็บป่วย และการทำนายเหตุการณ์ เป็นต้น ด้านคำสอนในพิธีกรรมมะฆัดที่สัมพันธ์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์คำสอน ที่ปรากฏในพิธีกรรมมะฆัด ได้พบคำสอนดังนี้ (1) บุญกิริยาวัตถุ การทำทาน, การรักษาศีล, การสวดมนต์ ที่ปรากฏในตัวผู้นำพิธีกรรมที่เป็น การกระทำและข้อปฏิบัติด้วย (2) ความกตัญญูกตเวที ที่ปรากฏในตัวผู้นำพิธีกรรม และผู้ร่วมประกอบพิธีเป็นข้อปฏิบัติระหว่างผู้นำ-ผู้ร่วม จะแสดงออกในพิธีกรรมและการระลึกถึงคุณงามความดี (3) การบูชา ที่ปรากฏในตัวผู้นำพิธีกรรมและผู้ร่วมประกอบพิธีเป็นข้อปฏิบัติระหว่างผู้นำ-ผู้ร่วม จะแสดงออกในพิธีกรรมและเคารพบูชาต่อดวงวิญญาณ (4) หลักไตรลักษณ์ ให้ความหมายถึงกฎของ

ลักษณะ 3 ประการ หมายถึงข้อกำหนด สิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวง 3 อย่าง คือ 4.1 อนิจจตา (อนิจจลักษณะ) 4.2. ทุกขตา (ทุกขลักษณะ) 4.3 อนัตตตา (อนัตตลักษณะ) (ยโธธรรมา ศิริภาพระภากร และคณะ, 2568)

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ในอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

(ที่มา : วัลชิน ชมชื่น)

จากภาพที่ 1 นักวิจัยได้ศึกษาและเสนอองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยซึ่งอธิบายได้ดังนี้ พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ของอำเภอเมืองแพร่ เป็นการหลอมรวมความเชื่อพื้นบ้านกับความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษทั้งด้านความเชื่อ ขั้นตอน การจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ บทสวดบูชา และรวมไปถึงเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชน เป็นพิธีที่แสดงความเคารพและ

ความกตัญญูทวนเวียนต่อท้าวจตุโลกบาลที่ได้ทำหน้าที่ดูแลโลกมนุษย์ และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งพิธีกรรมนี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านพิธีการ ความเชื่อ การจัดเตรียมเครื่องบูชา ตลอดจนบทสวด และรูปแบบการประกอบพิธีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ และมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสังคม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันดีของคนในชุมชน ดังนี้

1. ด้านจริยธรรม เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับชุมชนด้วยความเคารพ ความกตัญญูทวนเวียนต่อสังคม การประพฤติปฏิบัติด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ในการดำเนินชีวิตด้วยการมี สุจริต ได้แก่ การทำดี การพูดดี และการคิดดี ตามหลักพระพุทธศาสนา
2. ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นพิธีที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ช่วยสร้างความสามัคคีให้เกิดความพร้อมเพรียง ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกคนในการประกอบพิธีทุกขั้นตอน มีความรับผิดชอบร่วมกันในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี
3. ด้านจิตวิญญาณ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในชุมชนให้มีความเชื่อในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมั่นในการปฏิบัติตนในกรอบของศีลธรรมอันดีเพื่อความเป็นสิริมงคล จนเกิดเป็นความสงบทางจิตใจเข้าใจในชีวิตตามหลักไตรลักษณ์
4. ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำวัสดุจากธรรมชาติมาทำเป็นเครื่องบูชา บทสวดที่เป็นอัตลักษณ์ที่ได้รับการสืบทอด และการรักษารูปแบบพิธีการอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน และเป็นพิธีที่สามารถให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และสืบทอดต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ท้าวท้าวสี่ เป็นมหาเทพสี่พระองค์ที่เป็นหัวหน้าของเทวดาทั้งหลายในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาที่หน้าที่ดูแลคุ้มครองโลกทั้งสี่ทิศ โดยพิธีขึ้นท้าวท้าวสี่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอเมืองแพร่ที่มีรากฐานความเชื่อเกี่ยวกับผีและเพื่อให้ปลอดภัยจึงทำพิธีอัญเชิญท้าวจตุโลกบาลมาป้องกันสิ่งที่ไม่ดี และเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต โดยมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีขึ้นท้าวท้าวสี่ ได้แก่ (1) ความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการอัญเชิญท้าวจตุโลกบาลมาคุ้มครองครอบปกป้องรักษาบ้านบุญต่าง ๆ (2) ความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล เป็นเรื่องความมงคลทางจิตใจ อันส่งผลให้เกิดอายุยืน สุขภาพดี ความผ่องใส ความเจริญในชีวิต (3) ความเชื่อด้านการปกป้องคุ้มครอง เป็นการแสดงความเคารพต่อทิศทั้งสี่ให้มาคุ้มครองดูแลป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้น และยังสะท้อนให้เห็นถึงคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในพิธีขึ้นท้าวท้าวสี่ คือ (1) หลักบุญกิริยาวัตถุ คติธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของพิธีขึ้นท้าวท้าวสี่ โดยเฉพาะหลักบุญกิริยาวัตถุ ด้วยการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา (2) หลักกตัญญูทวนเวียน เป็นคุณธรรมพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติตน เป็นการแสดงความขอบคุณต่อผู้มีพระคุณ มีความสัมพันธ์และความสอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ (1) หลักศรัทธา 4 คือ กัมมัสสัทธา การทำความดี วิปากัสสัทธา การดำรงชีวิตในกรอบคุณธรรม กัมมัสสัทธาสัทธา การหลีกเลี่ยงความชั่ว ตถาคตโพธิสัทธา การยึดหลักคำสอน (2) หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง เข้าใจว่า

ชีวิตมีความไม่แน่นอน ทุกข์ รับมือการความทุกข์ได้ และอนัตตา ยอมรับในธรรมชาติว่าไม่สามารถควบคุมความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (3) หลักบุญ-บาป คือ กุศลกรรม ที่เป็นการกระทำที่ดีทั้งทางกาย วาจา ใจ ด้วยการให้ทาน ศีล ภาวนา และอกุศลกรรม เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ ด้วยความมกมาย การอวดอ้าง และการเบียดเบียนชีวิตอื่น ดังนั้น การทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ต้องมีสติ และเจตนาที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) ควรส่งเสริมนโยบายการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ด้วยการจัดตั้งเป็นหน่วยงาน องค์กร ชมรม การอนุรักษ์สืบสานพิธีกรรมขึ้นท้าวทั้งสี่ของอำเภอเมืองพร

2) ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน โดยมีคณะสงฆ์ศูนย์กลางการสร้างความร่วมมือด้วยการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เช่น กลุ่มปราชญ์ท้องถิ่น หน่วยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

3) ควรส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับการบูรณาหลักพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมต่าง ๆ มุ่งศึกษาความเชื่อและคตินิยม นำมาเป็นกรอบของการพัฒนาศีลธรรมในโรงเรียน โดยเฉพาะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมหรือโรงเรียนที่มีความเข้มแข็งด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความกตัญญูกตเวที ความสามัคคี ความเสียสละเพื่อส่วนรวม นำมาเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาจิตใจ และการบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ

2) หน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำผลการวิจัยไปทำแผนพัฒนาชุมชนด้วยการอนุรักษ์และสืบทอดพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

3) การบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาเข้ากับรายวิชาต่าง ๆ ในโรงเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านจิตใจด้วยการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ และจำลองพิธีกรรมต่าง ๆ ในอำเภอเมืองแพร่ เพื่อเป็นแนวทางการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *พิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *ศาสนาในอาเซียน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. (2545). *เอกสารคำสอน รายวิชา คติชนวิทยา*. อุตรดิตถ์ : คณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2536). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคติชนวิทยา ในเอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย หน่วยที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.*

ข้อมูลทั่วไปจังหวัดแพร่. (2568). *ข้อมูลการปกครองและประชากร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.pro.moph.go.th [1 สิงหาคม 2568]*

คมเนตร เชษฐพัฒน์นิช. (2540). *ความเชื่อพื้นบ้านล้านนา. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง.*

จอมพณ สมหวัง และ พระสุกฤษฎี ปิยสีโล (ทะรินทร์). (2561). อิทธิพลของท้าวจตุโลกบาลที่มีต่อสังคมพระพุทธศาสนาล้านนา. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ* . 3(1) เมษายน – มิถุนายน 2562, 13-24.

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ และพระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน. (2562). ความเชื่อพื้นฐานของประชาชนต่อการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของคนไทย. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 6(2) เมษายน – มิถุนายน, 279 – 282.

ภูเดช แสนสา. (2555). *เมืองลอง. เชียงราย : สำนักพิมพ์ล้านนา.*

ศรีศักดิ์ วลัยโกตม และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2551). *นครแพร่ จากอดีตมาปัจจุบัน ภูมิโนเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์, 2551.*

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. (2544). *ปริศนาธรรมในพิธีกรรมล้านนา. เชียงใหม่ : ธาราทองการพิมพ์.*

สุรีย์ หาญคำ. (2546). *คติชนวิทยา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.*

สุวิมล ติรกานันท์. (2555). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.*

อภิชา สุขจัน และพระอนุสรณ์ เรื่องปัญญารัตน์. (2567). คติและความเชื่อการขึ้นท้าวทั้ง 4 ของประชาชนในชุมชนห้วยม้า. *Journal of Lanna Societies*. 2(4), 1-8.

ยโสธรา ศิริภาพระภากร และคณะ. (2568). การศึกษาคำสอนในพิธีกรรมมะฆัดกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดสุรินทร์ ที่สัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา. *วารสารราชภัฏสุรินทร์วิชาการ*. 3(1) มกราคม-กุมภาพันธ์, 55-72.